

Prieskum stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2017

PhDr. Ľubica Segešová

CVTI SR, metodicky pôsobiace pre potreby technických knižníc a informačných stredísk (ďalej len TK/IS) získalo a spracovalo o nich štatistické údaje v súlade s plánom štátnych štatistických zisťovaní Slovenskej republiky, vykonávaným Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky aj za rok 2017.

Z pôvodnej vybranej reprezentatívnej vzorky 336 TK/IS z roku 1989 ostalo po prieskume za rok 2016 v databáze 18 TK/IS (5,36 %), ktoré boli oslovené pri štatistickom zisťovaní za rok 2017.

Z 18 TK/IS oslovených CVTI SR bolo v roku 2017 11 fungujúcich (61 %), 5 stagnujúcich (28 %) a 2 zrušené (11 %) technické knižnice.

Rok	Počet TK/IS = počet % z 336 v roku 2017	Fungujúce TK/IS = počet % z 336 v roku 2017	Stagnujúce TK/IS = počet % z 336 v roku 2017	Zrušené TK/IS = počet % z 336 v roku 2017
1989	336 = 100 %	336 = 100 %	336 = 100 %	336 = 100 %
2017	18 = 5,36 %	11 = 3,27 %	5 = 1,48 %	2 = 0,59 % (od roku 1989 spolu 321 = 95,53 %)

Od roku 2004 pripravilo MK SR po štrnásťkrát už len elektronickú verziu výkazu. Printová verzia, po rozhodnutí vedenia odboru výskumu a štatistiky kultúry Národného osvetového centra v Bratislave, už nebola vytlačená a zaslaná knižniciam. Podľa rozhodnutia ministra kultúry č. 7/2014 zo dňa 29. mája 2014 je koordináciou a zabezpečením všetkých úloh a povinností súvisiacich s výkonom štatistického zisťovania v zmysle zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov poverené Národné osvetové centrum so sídlom v Bratislave. Z tohto dôvodu bolo nariadené všetky otázky týkajúce sa štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry alebo žiadosti vo vzťahu k výsledkom štatistického zisťovania zasielať Národnému osvetovému centru. Výkaz, pripravený na nové vykazovacie obdobie v rámci Programu štátnych štatistických zisťovaní, schválený na roky 2015 až 2017 v znení Vyhlášky č. 317/2014 Z. z., reagoval na závery materiálu Eurostatu „Záverečná správa ESSnet-kultúra 2011“, strategické materiály MK SR, najmä na materiál „Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike“. Podľa neho jednou zo základných strategických priorít je vytvorenie systému štatistických údajov o kultúre a kreatívnom priemysle, ktorý by umožnil sledovanie ich vývoja a ekonomického prínosu v systéme spoločnosti, ktorého súčasťou je aj vytvorenie satelitného účtu pre kultúru a kreatívny priemysel.

Úprava, rozsah a štruktúra údajov v ročných výkazoch KULT štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry na obdobie rokov 2015 až 2017 už zohľadňuje časť stanovených **strategických úloh**, a to najmä na úrovni základných ekonomických ukazovateľov. Primárnym cieľom úpravy výkazov KULT je **tvorba základnej databázy ekonomických ukazovateľov (finančných a personálnych) za oblasť kultúry tak, aby bolo možné vyčíslit'/porovnávať ekonomickú hodnotu a prínosy kultúry pre tvorbu HDP a zvyšovanie zamestnanosti a aby získané údaje boli porovnateľné aj v rámci kultúrneho sektora Európskej únie.**

Štruktúra ročných výkazov na roky 2015 – 2017 bola usporiadaná do 4 základných celkov, a to identifikačné údaje o subjekte/spravodajskej jednotke, základné ukazovatele/naturálne údaje o činnosti spravodajskej jednotky v príslušnej oblasti kultúry a od roku 2015 boli po prvýkrát zaradené **doplňkové údaje o kultúre pre znevýhodnené skupiny obyvateľov** a údaje o prístupe ku kultúre pre tieto skupiny obyvateľov. Údaje boli prebraté aj do Ročného výkazu o knižnici za rok 2017.

Získané údaje teda od roku 2015 umožňujú vytvárať komplexný obraz o finančnom zabezpečení činností v oblasti kultúry a o stave a počte osôb pôsobiacich v oblasti kultúry, teda nielen

o zamestnancoch jednotlivých kultúrnych inštitúcií. Získané údaje umožňujú komparáciu stavu kultúry s inými oblasťami spoločenského systému v rámci Slovenskej republiky a v rámci európskeho priestoru a napomáhajú postupnému zvýšeniu podpory kultúry ako verejnej služby do roku 2017 na 1% výdavkov štátneho rozpočtu. Spoločnými silami vytvorená databáza údajov tak začína pomáhať presvedčať o reálnom význame a mieste kultúry v systéme spoločnosti.

Rovnako, ako v rokoch 2015 a 2016, údaje vkladané do databázy boli prvotné, vyplňovali ich do nej priamo knihovníčky TK/IS a už neboli opravované metódkami sietí, ale priamo metódkou SNK v Martine, ktorá ich postupovala do Národného osvetového centra v Bratislave. Keďže metódky sietí nemali do databázy prístup, poprosila som knihovníčky svojej siete o zaslanie výkazov v printovej alebo naskenovanej podobe, čo mi umožnilo vyhodnotiť aj štatistický rok 2017, a to po zosumarizovaní získaných údajov. Tak vznikla predkladaná každoročná správa **Prieskum stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2017.**

Najväčším problémom pri štatistickom e-vykazovaní TK/IS za rok 2017, podobne ako pri vykazovaniach od roku 2013 bolo **neskoré sprístupnenie finálneho e-výkazu KULT (MK SR) 10-01 Ročného výkazu o knižnici za rok 2017 a krátky čas na jeho vyplnenie. Problémom v jednotlivých moduloch bol malý, takmer nečitateľný font písma.** Všetky problémy sa riešili, najmä pre vyplňujúce technické knižnice zložitejšie o to viac, že na portáli InfoLib už štvrtý rok nebola k dispozícii poradňa Diskusia k štatistike za rok 2017, pretože tá naposledy fungovala pre štatistiku z roku 2013.

Všetkých 18 TK/IS na štatistický prieskum, napriek uvedeným problémom, reagovalo. Knižovníčky/-ci z 11 fungujúcich a 5 stagnujúcich TK/IS samostatne vyplnili príslušné e-výkazy, 2 zrušené knižnice poslali na hlavičkovom papieri organizácie oznámenie o zrušení s uvedením dôvodu a dátumu zrušenia i naloženia s knižničným fondom.

Stagnujúce TK/IS (5):

1. **Diplomat Dental, s. r. o., Piešťany** – stagnuje od roku 2015 (3 roky);
2. **Fortischem, a. s., Nováky** – stagnuje od roku 2017 (1 rok);
3. **Národná diaľničná spoločnosť, a. s., Bratislava** – stagnuje od roku 2015 (3 roky);
4. **Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica** – stagnuje od roku 2015 (3 roky). V roku 2018 je plánované jej oživenie, zaobstaranie nového automatizovaného knižnično-informačného systému na spracovanie knižničného fondu a evidovanie interných aj externých výpožičiek;
5. **Výskumný ústav zväračský – priemyselný inštitút SR, Bratislava** – stagnuje od roku 2016 (2. rok – po odchode dlhoročnej knihovníčky).

Zrušené TK/IS (2):

1. **AreaServis Priemyselný park – časť zo ZSNP, a. s. v likvidácii, Žiar nad Hronom** – TK stagnovala od roku 2013, zakonzervovaná od roku 2015 (5 rokov). **Po 5 rokoch stagnácie, podľa prijatých pravidiel, bola vyradená z evidencie.**
2. **Slovenské energetické strojárne, a. s., Tlmače** – stagnovali od roku 2013 (5 rokov). **Po 5 rokoch stagnácie, podľa prijatých pravidiel, boli vyradené z evidencie.**

Potešujúce je, že Slovenský hydrometeorologický ústav, Bratislava, ktorý stagnoval v rokoch 2012 – 2015 - 4 roky - po odchode dlhoročnej knihovníčky, po nástupe mladého knihovníka v roku 2016 obnovil, tesne pred automatickým vyradením z evidencie, svoju činnosť a už druhý rok bez problémov pokračuje v práci.

Znamená to, že v databáze nám pre rok 2017 po vyradení dvoch zrušených TK/IS ostane 16 TK/IS.

Za rok 2017 vykazovali údaje fungujúce špeciálne TK/IS patriace pod nasledujúce rezorty:

1. **Knižnice bez rezortu (KBR): 2**
2. **Ministerstvo dopravy a výstavby SR (MDV SR): 1**
3. **Ministerstvo hospodárstva SR (MH SR): 3**
4. **Ministerstvo kultúry SR (MK SR): 1**
5. **Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR): 3**
6. **Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (ÚGKK SR): 1**

S P O L U:

11 fungujúcich špeciálnych TK/IS

V 11 vykazujúcich fungujúcich špeciálnych TK/IS v rámci všetkých rezortov pôsobilo:

- 6 samostatných technických knižníc,
- 3 technické knižnice v rámci vyšších útvarov,
- 1 samostatné informačné stredisko,
- 1 útvar, ktorý sa označil ako „iné“.

Do roku 2017 bolo v SR zrušených alebo pre dlhodobú stagnáciu vyradených z evidencie 321 TK/IS, čo predstavuje 95,53 % z pôvodnej vzorky. Pre štatistické zisťovanie za rok 2018 nám ostalo už iba 4,47 % z pôvodnej vzorky. V závere Prieskumu stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2013 bolo uvedené že, ak vo vykazovacom roku 2014 klesne počet fungujúcich knižníc na 20 a menej, zjednodušíme prezentáciu výsledkov prieskumu na rozbor bez medziročných porovnaní, komentárov, indexov a grafov. Táto podmienka bola pri 11 fungujúcich TK/IS splnená, preto údaje za rok 2017 už nie sú medziročne porovnávané, indexované a doplnené grafmi.

KNIŽNIČNÝ FOND

11 TK/IS vykázalo **knižničný fond 322 115 k. j.** Priemerný knižničný fond pripadajúci na 1 TK/IS bol po zaokrúhlení **29 283 k. j.**

Knižničný fond tvorili:

- *knihy a zviazané periodiká – 269 181 k. j. (83,57 % z celkového fondu),*
- *špeciálne dokumenty – 52 934 k. j. (16,43 % z celkového fondu),*
- z toho: - *audiovizuálne dokumenty – 155 k. j. (0,048 % z celkového fondu),*
 - *elektronické dokumenty – 540 k. j. (0,167 % z celkového fondu),*
- *mikroformy - 0 k. j. (0 % z celkového fondu),*
- *rukopisy a staré vzácne tlače - 0 k. j. (0 % z celkového fondu).*

Aj keď v celoštátnom výkaze sa vyžaduje vykazovanie mikroforiem a rukopisov a starých vzácných tlačí, musíme permanentne konštatovať že v TK/IS sa tieto druhy dokumentov nenachádzajú.

TK/IS odoberali v roku 2017 **329 titulov periodík**, 1 TK/IS priemerne 30 titulov.

- z toho: - *domácich – 129 titulov,*
- *zahraničných – 200 titulov.*

DOPLŇOVANIE KNIŽNIČNÝCH FONDŮ

Ročný prírastok činil len 395 k. j.,

- z toho: - *audiovizuálne dokumenty – 0 k. j.,*
- *elektronické dokumenty – 10 k. j.*

Priemerný ročný prírastok v 1 TK/IS za rok 2017 bol 35,90.

Celkový prírastok 395 k. j. bol získaný:

- kúpou – 135 k. j. (34,17 % z celkového prírastku),
- povinným výtlačkom – 38 k. j. (9,62 % z celkového prírastku),
- darom a vlastnou produkciou – 200 k. j. (50,63 % z celkového prírastku),
- výmenou – 22 k. j. (5,56 % z celkového prírastku),
- bezodplatným prevodom – 0 k. j. (0 % z celkového prírastku),
- náhradou za stratený dokument – 0 k. j. (0 % z celkového prírastku).

ÚBYTOK KNIŽNIČNÝCH FONDŮV

Z knižničných fondov fungujúcich 11 TK/IS v roku 2017 ubudlo 14 k. j.

Pomer úbytku na celkovom stave knižničného fondu bol v roku 2017 bol len 0,0043 % - asi historicky najnižší.

VÝPOŽIČKY - SLUŽBY - POUŽÍVATELIA

Za rok 2017 vykázalo 11 fungujúcich TK/IS spolu 15 649 výpožičiek.

V roku 2017 1 TK/IS vypožičala priemerne takmer 1 423 výpožičiek.

Z toho tvorili absenčné i prezenčné výpožičky:

- kníh – 7 593 k. j.,
- periodík – 6 671 k. j.,
- špeciálnych dokumentov – 1 385 k. j.

Absenčné výpožičky s počtom 5 105 k. j. predstavovali len 32,62 % všetkých výpožičiek, prezenčné výpožičky – 10 544 čo predstavovalo 67,38 % všetkých výpožičiek.

Prostredníctvom MVS bolo vypožičaných spolu 9 k. j. (pre knižnice), teda:

- pasívna MVS (iným knižniciam) – 9 k. j.,
- aktívna MVS (z iných knižníc) – 0 k. j.

Prostredníctvom MMVS bolo vypožičaných spolu 11 k. j.,

z čoho činila:

- pasívna MMVS (iným knižniciam) – 3 k. j.,
- aktívna MMVS (z iných knižníc) – 8 k. j.

Okrem výpožičiek poskytovali TK/IS v rámci služieb aj spracovanie rešerší – spolu 72, z čoho bolo 19 spracovaných automatizovane a 53 klasicky. V roku 2017 TK/IS neposkytli žiadne bibliografické informácie, ale faktografických informácií bolo poskytnutých v počte 92.

V roku 2017, rovnako ako v roku 2016, 3 TK/IS pokračovali v poskytovaní expertných činností (spoluúčasť na riešení projektu APVV s orientáciou na vypracovanie terminologického slovníka z oblasti celulózovo-papierenskej odbornej terminológie, digitalizácia informačného fondu; participácia na informačnom systéme o dizajne; digitalizácia mapového archívu a pokračovanie v digitalizácii knižničného fondu knižnice).

Preklady, ktoré za roky 2014 a 2015 nevyhotovila ani 1 TK/IS, no do roku 2012 ich vyhotovovali aj interne, vyhotovovala v roku 2017 externe 1 TK/IS, podobne ako v roku 2013 a 2016.

Za rok 2017 vykázalo 11 fungujúcich TK/IS **889 registrovaných aktívnych používateľov**, čím ich na jednu pripadá necelých **81**.

Priemerný počet výpožičiek na 1 používateľa TK/IS predstavoval v roku 2017 17,6 výpožičiek.

Návštevníkov knižnice bolo v 11 TK/IS **3 419**, na jednu ich pripadalo **priemerne takmer 311**.

Návštevníkov internetu pre verejnosť bolo v roku 2017 v 11 fungujúcich knižniciach **322**, **priemerne v 1 TK/IS pracovalo ročne na internete 29 používateľov organizácie.**

Index obratovosti knižničného fondu, vypovedajúci o jeho využívanosti používateľmi, daný pomerom počtu výpožičiek k počtu zväzkov k. j. v knižničnom fonde, **predstavoval v roku 2017 4,8 % využitie knižničného fondu.**

V súvislosti s priestorovým vybavením celkovú plochu knižnice vykázalo v roku 2017 - **9 z 11 fungujúcich TK/IS**. Súhrnná výmera všetkých priestorov pre knižnice bola v roku 2017 **1 615 m²**, čo predstavuje priemerne **179,44 m²** pre každú z 9 fungujúcich TK/IS.

Používateľom bola z tejto výmery k dispozícii plocha **590 m²** v 9 TK/IS, čo reprezentovalo **36,53% z ich celkovej plochy.**

Priemerná plocha určená pre používateľov bola **pre 1 TK/IS v roku 2017 – 65,5 m².**

Študovne a čítárne malo v roku 2017 len **9 TK/IS (82 %)** zo vzorky 11 fungujúcich knižníc **so spolu 92 miestami** a s priemerne **10 miestami pre používateľov 1TK/IS.**

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE

- *počet osobných PC alebo terminálov v knižnici* – **13**, na 1 TK/IS pripadalo v roku 2017 **priemerne len 1 PC (1,18),**

z toho počet PC s pripojením na internet pre verejnosť – **13 v 11 TK/IS**, na 1 TK/IS pripadalo **priemerne 1 PC (1,18).**

Pripojenie WIFI v priestoroch knižnice pre používateľov mala v roku 2017 len **jedna z 11 fungujúcich TK/IS (9 %).**

Elektronický katalóg knižnice na internete vykázali v roku 2017 len **2 TK/IS – 18 %.**

Počet vstupov do E – katalógu bol **4 932 vo 2 TK/IS**, v priemere na 1 TK/IS pripadalo **2 466 vstupov.**

Vlastnú www-stránku nemala v roku 2017 žiadna z 11 fungujúcich TK/IS, ale **6 TK/IS – 54 %**, malo na **www-stránke organizácie** vystavené informácie o knižnici.

Vzdialený prístup k licencovaným elektronickým informačným zdrojom (EIZ) vykázala v roku 2016 len **1 TK/IS – 9 %.**

Počet sprístupňovaných licencovaných EIZ (databáz) – **spolu 19 DB** uviedli v roku 2017 **4 TK/IS – 36 %.** V licencovaných EIZ uskutočnili používatelia v 2 TK/IS – **18 %** v roku 2017 **1 158 vyhľadávaní.**

Z licencovaných EIZ bolo v roku 2017 **zobrazených/stiahnutých v 1 TK/IS (9 %) 2 110 e-dokumentov.**

Počet zodpovedaných dopytov v elektronických referenčných službách nevykázala ani 1 TK/IS.

Automatizovaný knižnično-informačný systém (AKIS) používalo **9 TK/IS (takmer 82 %)**, z toho jedna používala vlastný, vyrobený pre potreby TK/IS na zákazku. **2 fungujúce TK/IS nepoužívali žiadny AKIS.** **2 TK/IS (22 %)** z 9-tich, používajúcich nejaký zakúpený AKIS, používalo v roku 2017, podobne ako v predošlých rokoch, systém WINISIS od CVTI SR. Zvyšných **6 TK/IS** používalo iné druhy AKIS-ov, a to: 1/ všeobecné: **ARL – 2 TK/IS, DAWINCI – 1 TK/IS, PROFLIB – 2 TK/IS** a 2/ špeciálne – najmä so zameraním na normy, a to: **NORMSERVIS – 1 TK/IS.**

Vstup do domácich a zahraničných databázových centier uviedla v roku 2017 - **1 TK/IS**, a to do dvoch.

- **Využívanie elektronickej pošty:** 11 TK/IS (100 %).
- **Prístup do internetu:** obdobne 11 TK/IS (100 %).
- **Využívanie intranetu:** 7 TK/IS (takmer 64 %).
- **Využívanie extranetu:** 1 TK/IS (9 %).

Z A M E S T N A N C I

V roku 2017 v **11** fungujúcich TK/IS pracovalo spolu **14** zamestnancov (fyzický stav). V prepočte na plný 8-hodinový úväzok to predstavovalo **9,09** zamestnancov. Na plný 8-hodinový úväzok pracovalo v roku 2017 z celkového počtu **0,7** muža a **8,39** žien.

Z hore uvedeného počtu všetkých zamestnancov TK/IS všetkých **14** zamestnancov (fyzický stav), vykonávalo knihovnícke činnosti. V prepočte na plný 8-hodinový úväzok ich bolo **9,09**. Z tohto počtu bolo **0,7** muža a **8,39** žien.

Počet zamestnancov vykonávajúcich knihovnícke činnosti s vysokoškolským knihovníckym vzdelaním (fyzický stav) predstavoval len **2** zamestnancov. V prepočte na plný 8-hodinový úväzok to bolo len **1,8** zamestnanca. Tento počet dopĺňali zamestnanci s iným vysokoškolským vzdelaním, ktorých v TK/IS pracovalo vo fyzickom stave **5**, v prepočítanom na 8-hodinový úväzok **2,6** zamestnanca, z čoho bolo **0,7** mužov a **1,9** žien.

Aj v roku 2017 významnú pozíciu mali zamestnanci knižníc so stredoškolským knihovníckym vzdelaním, ktorých bolo vo fyzickom stave **7**, v prepočítanom stave **4,64**.

Zamestnanci so základným knihovníckym vzdelaním (rekvalifikačný kurz) – v TK/IS pracovala len **1** fyzická osoba, v prepočítanom stave **0,8**.

Zamestnanci bez knihovníckeho vzdelania v roku 2017 v TK/IS nepracovali.

Zamestnanci vykonávajúci knihovnícku činnosť na dohodu (aktivační) v roku 2017 v TK/IS tiež nepracovali.

Nová kategória zamestnancov vykonávajúcich knihovnícku činnosť ako dobrovoľníci – sledovaná od roku 2015 štatisticky po prvýkrát – nemala v TK/IS ani v roku 2017 žiadne zastúpenie.

Dlhoročne spomínaným problémom v slovenských TK/IS je problém kumulovania funkcií a tiež veľmi nízkych pracovných úväzkov pre tieto knižnice. V roku 2017 v prepočítaní na **1** TK/IS (z **11** TK/IS), pracovalo v nej priemerne len **0,82** zamestnanca.

Prijateľné je, že v **7** prípadoch z **11** fungujúcich TK/IS boli v TK/IS výpožičné hodiny (ak o niečom takom môžeme pri tomto type špeciálnych knižníc s plnou vážnosťou hovoriť) zachované v rovnakom časovom rozsahu ako v predošlom roku. Často boli poskytované po dohode s osadenstvami podnikov alebo len na požiadanie, v **2** prípadoch boli kratšie, v dvoch prípadoch sa výpožičné hodiny v TK/IS dokonca predĺžili. Nadalej platí, že výpožičné hodiny v TK/IS sa každý rok pružne prispôbujú aktuálnym potrebám osadenstiev organizácií a firiem.

Z Á V E R

V roku 2017 boli na Slovensku zrušené ďalšie **2** technické knižnice a informačné strediská. Používatelia špeciálnych knižníc tak prišli o ďalších **20 580** knižničných jednotiek.

O strate záujmu o tieto knižnice svedčí aj fakt, že kým na **1** TK/IS pripadalo v roku 2015 ešte **1,33** zamestnanca, v roku 2017 to bolo už len **0,82**. Zostávajúci zamestnanci TK/IS sa stávajú už len akýmisi „údržbármi“ starých knižničných fondov, ktoré sa veľmi skúpo dopĺňujú nielen knižnou, ale už aj periodickou produkciou, a preto strácajú pre osadenstvá podnikov význam. Navyše, špeciálna literatúra, potrebná ku každodennej práci sa nakupuje a pridáva priamo na odborné útvary. Zamestnanci disponujú

vlastným internetom a jediným lákadlom v knižnici sú pre nich odborné a profilové databázy budované knižnicou, ak nie sú sprístupnené na sieti.

V roku 2019 zašleme Ročný výkaz o knižnici za rok 2018 zostávajúcim 16 TK/IS, čo je už len 4,76 % z pôvodnej vzorky 336 TK/IS. Dúfame, že jeho elektronická verzia nebude sprístupnená tak neskoro ako v posledných piatich rokoch a že na vyplňovanie a konzultovanie nových ukazovateľov bude dost' času.

Privítali by sme, aby jeho úprava, rozsah a štruktúra údajov v ročných výkazoch KULT štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry na **nové vykazovacie obdobie rokov 2018 až 2020** dobre zohľadnilo stanovené strategické úlohy, a aby pravdivo odzrkadlilo základné knižničné a ekonomické ukazovatele.